

Vlaanderen
verbeelding werkt

Jeugdonderzoeksplatform

Facts and Figures: Onveiligheidsgevoelens bij jongeren

Eva Van Kelecom

Inleiding

Processen van verstedelijking en individualisering hebben geleid tot grote veranderingen in buurten en een verminderde sociale cohesie. De bevolkingstoename en heterogene samenstelling van een buurt kunnen namelijk de publieke familiariteit ondermijnen (Elffers & De Jong, 2004; Hale, 1996). Het ontbreekt dergelijke buurten aan een gedeeld waarden- en normenpatroon en sociale controle (*cf. collective efficacy*; Sampson, 2012). Dat kan leiden tot meer onveiligheidsgevoelens bij burgers.

Ferraro en LaGrange (1987) definieerden onveiligheidsgevoelens (*feelings of unsafety*, ook wel de *fear of crime* genoemd) voor het eerst als “the negative emotional reactions generated by crime or symbols associated with crime” (p. 73). Die onveiligheidsgevoelens volgen uit een vermoeden van de aanwezigheid van criminaliteit (Spithoven, 2018), waarbij de angst voor criminaliteit vaker voorkomt dan crimineel gedrag zelf (Valente & Crescenzi Lanna, 2019). Opvallend daarbij is de *fear victimization paradox*: individuen en groepen die op basis van de beschikbare metingen objectief gezien het hoogste risico lopen op slachtofferschap, ervaren in mindere mate onveiligheidsgevoelens en omgekeerd (Pleysier & Cops, 2016). Deze paradox berust op de discrepantie tussen ‘subjectieve’ en ‘objectieve’ onveiligheid (Pleysier, 2011), namelijk ‘gevoelens en beleving’ enerzijds en ‘feitelijkheden’ anderzijds (Stol, 2011). Dat leidde tot het rationaliteitsdebat, dat gekenmerkt wordt door twee paradigma’s (Elchardus et al., 2005, 2008). In het rationalistische paradigma worden individuen verondersteld rationeel te zijn, waarbij zij de kans op slachtofferschap en de gevolgen ervan rationeel (en relatief correct) kunnen inschatten. Het symbolische paradigma aanschouwt de beleving van onveiligheid en angst voor criminaliteit als het gevolg van een ‘gevoel van bedreiging, kwetsbaarheid of hulpeloosheid’, zonder ervan uit te gaan dat die gevoelens door criminaliteit of het risico op slachtofferschap worden veroorzaakt (Elchardus et al., 2005, p. 50).

Mijanovich et al. (2003) argumenteren dat er een wederkerig verband bestaat tussen sociale desorganisatie en onveiligheidsgevoelens: wanorde en desorganisatie kunnen bij bewoners en passanten het gevoel geven dat de buurt onveilig is, wat tot meer angst leidt. Daardoor gaan mensen ook wegblijven uit deze buurten, en dat leidt op zijn beurt tot een grotere kans op criminaliteit en verdere desorganisatie van de buurt (*cf. sociale desorganisatietheorie*; Shaw & McKay, 1942). De grens tussen angst voor criminaliteit en angst voor wanorde is met andere woorden dun (Innes, 2005). Fysieke wanorde (bv. beschadigde eigendommen en graffiti) en sociale wanorde (bv. openbaar drug- en alcoholgebruik) kunnen opgevat worden als een aanwezige dreiging van criminaliteit (Spithoven,

2018), wat leidt tot een groter onveiligheidsgevoel bij burgers (Brunton-Smith & Sturgis, 2011; Sreetheran & van den Bosch, 2014; Swatt et al., 2013). Wanneer een individu een plaats betreedt, screent hij immers de omgeving en evalueert hij of zijn situatie veilig of onveilig is (Pleysier et al., 2004).

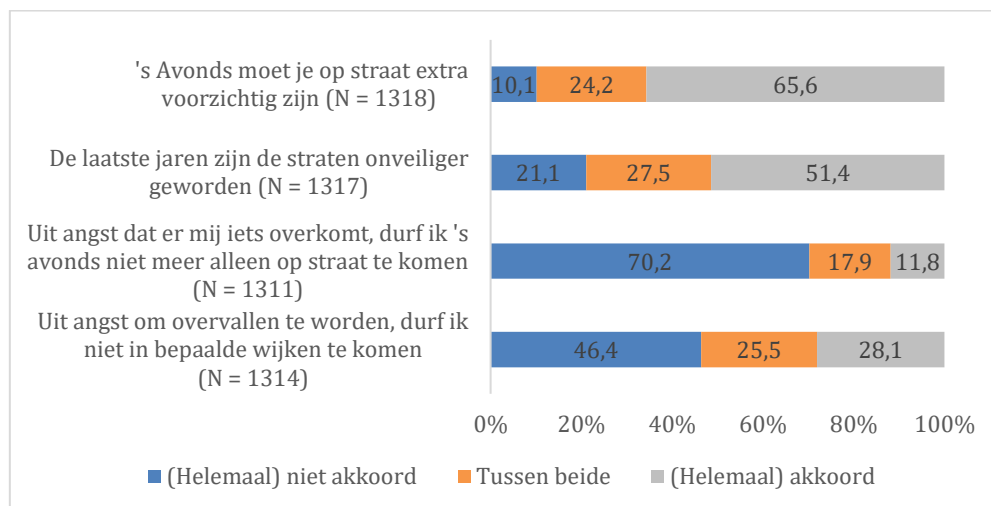
Om het hoofd te bieden aan een gevoel van onveiligheid, stellen individuen vermijdingsgedrag. Zo verminderen zij de kans op slachtofferschap door bepaalde situaties te vermijden of preventieve maatregelen te treffen (Spithoven, 2018). Dergelijk gedrag geeft individuen een gevoel van persoonlijke controle over de beleefde onveiligheid in hun buurt.

Het 'onveiligheidsgevoel' is een complex, abstract concept dat zich moeilijk laat operationaliseren. Bovendien worden andere resultaten bekomen naargelang de wijze waarop het bevroegd wordt (Ditton et al., 1999; Farrall et al., 1997). De meeste meetinstrumenten zijn namelijk niet in staat om de complexiteit van het concept en alle bijhorende dimensies te vatten (Pleysier & Cops, 2016). In deze Facts and Figures wordt het onveiligheidsgevoel en vermijdingsgedrag van jongeren onderzocht aan de hand van de meest recente JOP-monitor 4 (2018). Daarnaast wordt er gekeken naar de evolutie tussen JOP-monitor 1 (2006) en JOP-monitor 4 (2018). Het betreft een representatieve postenquête bij 14 tot 25-jarigen¹.

1. Hoe veilig voelen jongeren zich in hun buurt?

Ongeveer 65 procent van de jongeren is van mening dat je 's avonds op straat extra voorzichtig moet zijn (Figuur 1). Daarnaast is de helft van mening dat de straten de laatste jaren onveiliger geworden zijn. Wat het vermijdingsgedrag betreft, durft één op de tien jongeren 's avonds niet meer alleen op straat te komen uit angst dat hem/haar iets overkomt en durft ongeveer 30 procent van de jongeren niet in bepaalde wijken te komen uit angst om overvallen te worden.

Figuur 1. Onveiligheidsgevoelens bij jongeren (14 tot 25-jarigen, in percentage)

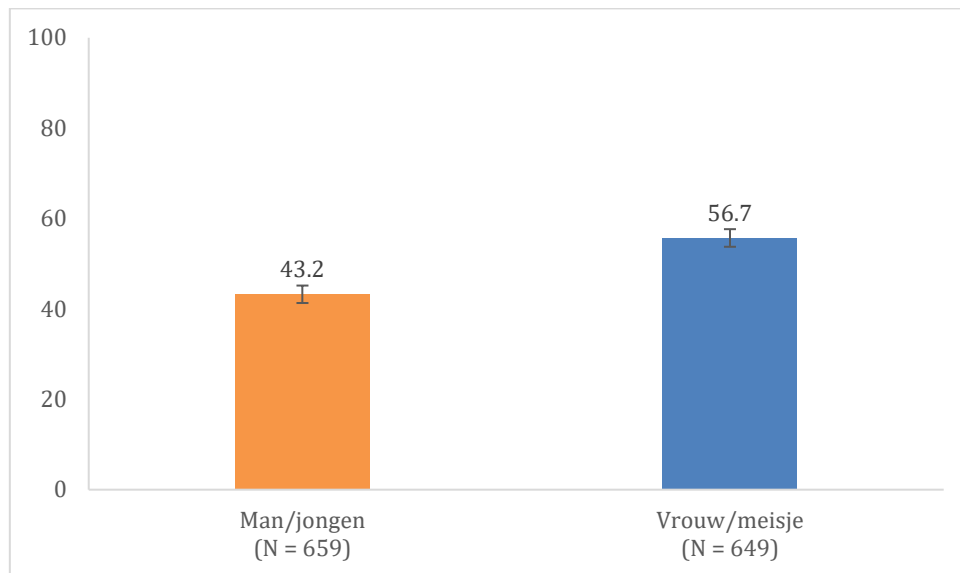
Bron: JOP-monitor 4 (2018)

¹ In JOP-monitor 2 (2008) en JOP-monitor 3 (2013) werden ook 26-30 jarigen bevroagd, maar deze respondenten worden hier buiten beschouwing gelaten.

2. Welke jongeren voelen zich meer of minder veilig in hun buurt?

Vervolgens kijken we naar welke jongeren zich meer of minder veilig voelen op straat.² Zowel geslacht, leeftijd als woonomgeving blijken significante voorspellers te zijn van onveiligheidsgevoelens.³ De gemiddelde score op de schaal van onveiligheidsgevoelens bedraagt bij jongens 43,2, terwijl dit bij meisjes 56,7 bedraagt (Figuur 2). Meisjes voelen zich dus gemiddeld onveiligger dan jongens.

Figuur 2. Onveiligheidsgevoelens naargelang geslacht (14 tot 25-jarigen)

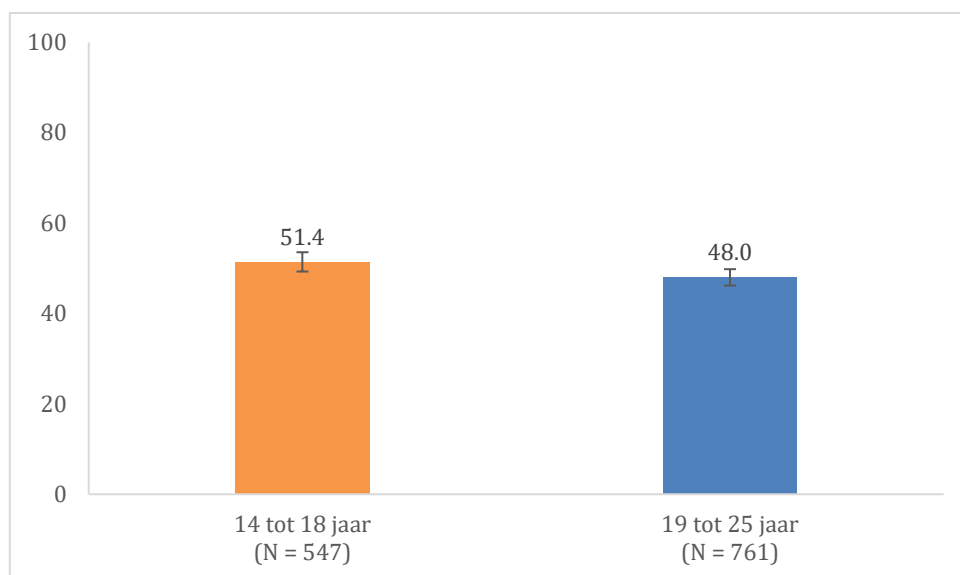
Bron: JOP-monitor 4 (2018)

Figuur 3 geeft weer dat de jongsten (14 tot 18 jaar) gemiddeld meer onveiligheidsgevoelens ervaren dan de oudsten (19 tot 25 jaar). Zo betreft de gemiddelde score op de schaal van onveiligheidsgevoelens 51,4 bij de jongsten, in vergelijking met 48,0 bij de oudsten.

² De vier items die de onveiligheidsgevoelens weerspiegelen worden samengevoegd tot een schaal van 0-100, waarbij een hogere score wijst op een hoger onveiligheidsgevoel.

³ Dat wil zeggen dat deze verschillen in de steekproef niet op toeval berusten, maar een weerspiegeling zijn van de populatie.

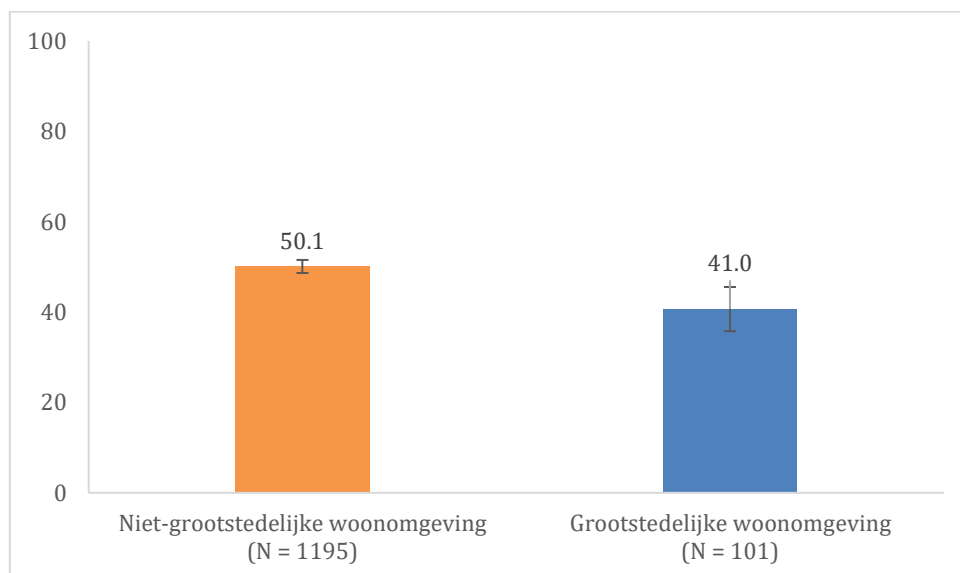
Figuur 3. Onveiligheidsgevoelens naargelang leeftijd (14 tot 25-jarigen)

Bron: JOP-monitor 4 (2018)

Uit Figuur 4 is af te leiden dat jongeren die in een grootstedelijke omgeving wonen zich gemiddeld minder onveilig voelen op straat dan jongeren die in een niet-grootstedelijke omgeving⁴ wonen.

Figuur 4. Onveiligheidsgevoelens naargelang de woonomgeving (14 tot 25-jarigen)

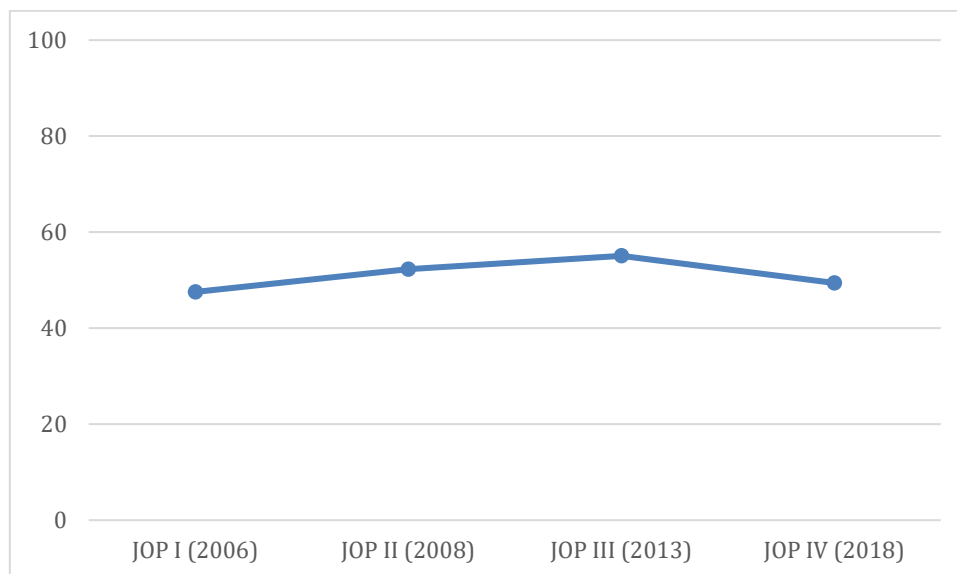
Bron: JOP-monitor 4 (2018)

⁴ Niet-grootstedelijke woonomgeving: een landelijke of bosrijke omgeving met hoogstens enkele huizen (N = 110); een dorp (N = 701); aan de rand van de stad (N = 159); een kleine stad (N = 146); een centrumstad (N = 128).

3. Evolutie van het onveiligheidsgevoel bij jongeren

Ten slotte zien we een lichte toename van het gevoel van onveiligheid tussen 2006 en 2013. Met andere woorden voelden jongeren zich bij de afname in 2013 minder veilig in hun buurt ten opzichte van 2006 en 2008. Nadien neemt het gevoel van onveiligheid af. Een mogelijke verklaring voor het verschil tussen de metingen, is het verschil in steekproefsamenstelling, zoals de verhouding tussen mannen en vrouwen, de verhouding tussen het aantal jongeren dat in grote steden woont en het aantal jongeren dat in niet-grote steden woont, de leeftijdsverdeling en non-respons.

Figuur 5. Evolutie onveiligheidsgevoelens (14 tot 25-jarigen)

Bron: JOP-monitor 1 (2006); JOP-monitor 2 (2008); JOP-monitor 3 (2013); JOP-monitor 4 (2018)

4. Besluit

Op basis van de JOP-monitor 4 (2018) kunnen we concluderen dat een aanzienlijk deel van de bevraagde jongeren onveiligheidsgevoelens op straat ervaart en sommigen de kans op slachtofferschap willen voorkomen door bepaalde buurten te vermijden. Uit verdere analyses blijkt dat meisjes, jongeren tussen 14 en 18 jaar en jongeren in een niet-grootstedelijke woonomgeving meer onveiligheidsgevoelens ervaren dan respectievelijk jongens, jongeren tussen 19 en 25 jaar en jongeren die in een grootstedelijke woonomgeving wonen. Deze bevindingen kunnen gelinkt worden aan de *fear victimization paradox*: hoewel uit verschillende onderzoeken blijkt dat vrouwen en tieners minder kans hebben om slachtoffer te worden van criminaliteit en dat de kans op slachtofferschap lager is in niet-grootstedelijke woonomgevingen, voelen deze individuen zich vaker onveilig en stellen zij meer vermijdingsgedrag (bv. Cops & Pleysier, 2011; Glaeser & Sacerdote, 1999; Lindquist & Duke, 1982). Het rationaliteitsdebat, dat gekenmerkt wordt door twee paradigma's, biedt hier enige nuance. Het rationalistische paradigma stelt dat vrouwen een hogere fysieke kwetsbaarheid en lagere weerbaarheid bij een confrontatie met criminaliteit hebben en meer geconfronteerd worden met (verborgen) geweldplegingen en seksuele intimidaties (Bruinsma, 2004; Elchardus et al., 2005; Pleysier, 2011). Met andere woorden moet er meer in rekening gebracht worden dan louter de kans

op slachtofferschap. Hoewel de invloed van leeftijd op onveiligheidsgevoelens niet eenduidig is (Pleysier, 2011), wordt dat verband als curvilineair voorgesteld, waarbij jongeren en ouderen meer onveiligheidsgevoelens rapporteren en de middencategorieën zich minder angstig blijken te voelen (Bruinsma, 2004). Dezelfde redenering geldt dus voor leeftijd: jongeren (en ouderen) zijn meer kwetsbaar en minder weerbaar, waardoor hun onveiligheidsgevoelens niet als irrationeel beschouwd kunnen worden. Wat het verschil in onveiligheidsgevoelens tussen jongeren in grootsteden en jongeren in niet-grootsteden betreft, kan eveneens een mogelijke verklaring gegeven worden. Zo worden jongeren in grootsteden in toenemende mate geconfronteerd met een heterogene en diverse samenleving, wat hen *street wise* maakt (bv. Blokland & Soenen, 2004; Bottoms & Wiles, 1995; Burgers, 2001). Zij maken bijvoorbeeld oogcontact met vreemden op straat, om hen te kennen te geven dat ze de ander gezien hebben (Goffman, 1963), waardoor zij zich minder onveilig voelen. Het tweede paradigma, het symbolische paradigma, stelt dat er geen verband hoeft te bestaan tussen criminaliteit en slachtofferschap enerzijds en angst voor criminaliteit anderzijds (Elchardus et al., 2005). Met die bewering doet het symbolische paradigma afstand van de *crime victimization paradox*.

Tot slot vinden we dat het onveiligheidsgevoel bij jongeren licht toeneemt tot 2013, waarna een daling zichtbaar is. Naast het verschil in steekproefsamenstelling, zijn enkele spraakmakende rechtszaken in België een mogelijke verklaring voor de toename van onveiligheidsgevoelens. In de periode 2006-2007 werd het land geschokt door de moord op Joe van Holsbeeck, de moorden gepleegd door Hans van Themsche en de doodslag op Guido Demoor. In een latere periode werden ook de zaak-Ronald Janssen (2011) en de zaak-Kim Degelder (2013) veelvuldig besproken in de media. Hoewel er geen causale uitspraken gedaan kunnen worden, kan vermoed worden dat dergelijke gebeurtenissen een impact hebben op onveiligheidsgevoelens van burgers.

Bibliografie

- Blokland, T., & Soenen, R. (2004). Veilig met de tram: een etnografisch perspectief op veiligheid in het openbaar vervoer. *Tijdschrift voor beleid en maatschappij*, 31, 173-184.
- Bottoms, A., & Wiles, P. (1995). Crime and insecurity in the city. In C. Fijnaut & e. al. (Eds.), *Changes in society, crime and criminal justice in Europe. Volume I. Crime and insecurity in the city* (pp. 1-38). Antwerpen: Kluwer Rechtswetenschappen België.
- Bruinsma, G. J. N. (2004). De stad en de sociale onveiligheid. In E. R. Muller (Ed.), *Veiligheid. Studies over inhoud, organisatie en maatregelen* (pp. 279-318). Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Brunton-Smith, I., & Sturgis, P. (2011). Do neighborhoods generate fear of crime? An empirical test using the British crime survey. *Criminology*, 49(2), 331-369. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2011.00228.x>
- Burgers, J. P. L. (2001). Onveiligheid in de stad. *Justitiële verkenningen*.
- Cops, D., & Pleysier, S. (2011). 'Doing Gender' in Fear of Crime: The Impact of Gender Identity on Reported Levels of Fear of Crime in Adolescents and Young Adults. *British journal of criminology*, 51(1), 58-74. <https://doi.org/10.1093/bjc/azq065>
- Ditton, J., Bannister, J., Gilchrist, E., & Farrall, S. (1999). Afraid or angry? Recalibrating the 'fear' of crime. *International Review of Victimology*(6), 83-99.
- Elchardus, M., De Groof, S., & Smits, W. (2005). Rationele angst of collectieve voorstelling van onbehagen. Een vergelijking van twee paradigma's ter verklaring van onveiligheidsgevoelens. *Mens en maatschappij : driemaandelijks tijdschrift voor sociale wetenschappen*.
- Elchardus, M., De Groof, S., & Smits, W. (2008). Rational Fear or Represented Malaise: A Crucial Test of Two Paradigms Explaining Fear of Crime. *Sociological perspectives*, 51(3), 453-471. <https://doi.org/10.1525/sop.2008.51.3.453>
- Elffers, H., & De Jong, W. (2004). 'Nee, ik voel me nooit onveilig.' *Determinanten van sociale veiligheidsgevoelens*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Farrall, S., Bannister, J., Ditton, J., & Gilchrist, E. (1997). Questioning the measurement of the fear of crime: findings from a major methodological study. *British journal of criminology*, 37(4), 657-678.
- Ferraro, K. F., & La Grange, R. (1987). The Measurement of Fear of Crime. *Sociological Inquiry*, 57, 70-101.
- Glaeser, E. L., & Sacerdote, B. (1999). Why is There More Crime in Cities? *The Journal of political economy*, 107(S6), S225-S258. <https://doi.org/10.1086/250109>
- Goffman, E. (1963). *Behavior in Public Places. Notes on the Social Organization of Gatherings*. New York: The Free Press.
- Hale, C. (1996). Fear of crime: A review of the literature. *International Review of Victimology*(4), 79-150.
- Innes, M. (2005). *Why Disorder Matters? Antisocial Behaviour and Incivility as Signals of Risk* SCARR Conference, Kent. <https://www.kent.ac.uk/scarr/events/finalpapers/Innes.pdf>
- Lindquist, J. H., & Duke, J. M. (1982). The Elderly Victim at Risk: Explaining the Fear- Victimization Paradox. *Criminology (Beverly Hills)*, 20(1), 115-126. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1982.tb00451.x>
- Mijanovich, T., & Weitzman, B. C. (2003). Which "broken windows" matter? school, neighborhood, and family characteristics associated with youths' feelings of unsafety. *Journal of Urban Health*, 80(3), 400-415. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1093/jurban/jtg045>
- Pleysier, S. (2011). Over objectieve en subjectieve onveiligheid en de (on)zin van het rationaliteitdebat. *Tijdschrift voor Veiligheid*, 10(4), 24-40.

- Pleysier, S., & Cops, D. (2016). Fear of Crime as a 'Sponge': Toward a More Dynamic Understanding of the Relationship Between Generalized Social Attitudes and Fear of Crime. In *Psychology of Fear, Crime and the Media. International Perspectives* (Vol. 4, pp. 3-21). Routledge.
- Pleysier, S., Vervaeke, G., & Goethals, J. (2004). Onveiligheidsgevoelens op de campus: triggers in de onmiddellijke fysieke omgeving leiden tot angst voor criminaliteit. *Panopticon : tijdschrift voor strafrecht, criminologie en forensisch welzijnswerk*.
- Sampson, R. J. (2012). *Great American City: Chicago and the Enduring Neighborhood Effect*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Shaw, C. R., & McKay, H. D. (1942). *Juvenile delinquency and urban areas*. University of Chicago Press.
- Spithoven, R. (2018). Graven naar de wortels van onveiligheidsgevoelens: Resultaten van een onderzoek in twaalf buurten. *Justitiële verkenningen*, 44(6).
- Sreetheran, M., & van den Bosch, C. C. K. (2014). A socio-ecological exploration of fear of crime in urban green spaces – A systematic review. *Urban forestry & urban greening*, 13(1), 1-18. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2013.11.006>
- Stol, W. (2011). Begrippenkader integrale veiligheid. In W. Stol, C. Tielenburg, W. Roden-huis, S. Pleysier, & J. Timmer (Eds.), *Basisboek integrale veiligheid*. (pp. 43-56). Den Haag: Boom Lemma.
- Swatt, M. L., Varano, S. P., Uchida, C. D., & Solomon, S. E. (2013). Fear of crime, incivilities, and collective efficacy in four Miami neighborhoods. *Journal of Criminal Justice*, 41(1), 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2012.09.004>
- Valente, R., & Crescenzi Lanna, L. (2019). Cross-cultural nuances of the sources and consequences of subjective feelings of unsafety: A qualitative analysis in four cities. *International Journal of Comparative Sociology*, 60(5), 324-341. <https://doi.org/10.1177/0020715219879190>